
УДК 349.3

<https://doi.org/10.34142/23121661.2024.40.33>

orcid.org / 0009-0004-3410-8084

© Казанчан А.А., 2024

А.А. Казанчан

**РОЗВИТОК ПРИНЦИПІВ ПРАВА
СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ
ЄВРОАТЛАНТИЧНИХ ПРАГНЕНЬ
УКРАЇНИ**

A.A. Kazanchan

**DEVELOPMENT OF THE PRINCIPLES
OF SOCIAL SECURITY LAW OF
UKRAINE IN THE CONTEXT OF
UKRAINE'S EURO-ATLANTIC
ASPIRATIONS**

Анотація. Метою статті є характеристика особливостей розвитку принципів права соціального забезпечення України в контексті євроінтеграційних прагнень нашої держави, а також з'ясування проблем, пов'язаних з визначенням та реалізацією цих принципів. Процес євроінтеграції України відбувається останні декілька десятиків років, особливо інтенсивно, починаючи з ухвалення рішення ЄС про відкриття переговорів з Україною в контексті набуття нею членства в ЄС в майбутньому.

Пропонується розгляд окремих ознак принципів права соціального забезпечення. Визначається, що під впливом значних змін в державно-правових процесах та явищах, відбувається їх розвиток. Принципи права соціального забезпечення можуть сприяти розвитку законодавства і посиленню інтеграції в цій сфері з урахуванням міжнародного та європейського досвіду.

Розглянуті окремі норми та принципи права Договору про створення ЄС, Договору про функціонування ЄС, Хартії ЄС про основоположні права, Європейської соціальної хартії (переглянутої), Хартії Співтовариства про основні соціальні права працівників, Європейського стовпа соціальних прав. Визначено, що під впливом євроінтеграції України, через виконання вимог міжнародних та європейських актів в сфері соціального забезпечення, а також висновків, рекомендацій відповідних органів ЄС, актуалізовано використання нових або більш широке використання існуючих принципів соціального забезпечення.

Розвиток принципів права соціального забезпечення України буде тривати в подальшому через появу нових принципів права або через уточнення змісту чи вдосконалення механізмів реалізації принципів права, які нині існують.

В статі розглядається перелік окремих подій та заходів на шляху євроінтеграції України в сфері соціального забезпечення. Аналізуються окремі проблеми визначення та реалізації принципів права соціального забезпечення. До них автор відносить: відсутність єдиного кодифікованого акту в сфері соціального забезпечення; недостатнє закріплення принципів права соціального забезпечення в існуючих законодавчих актах; незакріплення окремих важливих принципів права ЄС в сфері соціального забезпечення в національному праві; нереалізація окремих принципів через різні проблеми.

Ключові слова: соціальне забезпечення, соціальні права, законодавство про соціальне забезпечення, акти ЄС в сфері соціального забезпечення, євроінтеграція, принципи права соціального забезпечення, розвиток принципів права соціального забезпечення, проблеми реалізації та визначення принципів права соціального забезпечення.

Abstract. The purpose of the article is to characterize the peculiarities of the development of the principles of social security law of Ukraine in the context of the European integration aspirations of our country, as well as to clarify the problems associated with the definition and implementation of these principles. The process of European integration of Ukraine has been going on for the past several dozen years, particularly intensively, starting with the adoption of the EU's decision to open negotiations with Ukraine in the context of its future EU membership.

It is proposed to consider some features of the principles of social security law. It is determined that under the influence of significant changes in state-legal processes and phenomena, their development takes place. The principles of social security law can contribute to the development of legislation and strengthening integration in this area, taking into account international and European experience.

Separate norms and principles of law of the Treaty establishing the EU, the Treaty on the Functioning of the EU, the EU Charter on Fundamental Rights, the European Social Charter (revised), the Community Charter on the Basic Social Rights of Employees, and the European Pillar of Social Rights are considered. It was determined that under the influence of the European integration of Ukraine, due to the fulfillment of the requirements of international and European acts in the field of social security, as well as the conclusions and recommendations of the relevant EU bodies, the use of new or wider use of existing principles of social security has been updated. The development of the principles of social security law of Ukraine will continue in the future due to the emergence of new principles of law or through clarification of the content or improvement of the mechanisms of implementation of the principles of law that currently exist.

The article considers a list of individual events and measures on the path of Ukraine's European integration in the field of social security. Separate problems of defining and implementing the principles of social security law are analyzed. The author attributes to them: the absence of a single codified act in the field of social security; insufficient consolidation of the principles of social security law in existing legislative acts; failure to enshrine certain important principles of EU law in the field of social security in national law; non-implementation of certain principles due to various problems.

Keywords: social security, social rights, legislation on social security, EU acts in the field of social security, European integration, principles of social security law, development of principles of social security law, problems of implementation and definition of principles of social security law.

Постановка проблеми. Революція Гідності 2014 року підтримала шлях України до набуття членства в євроатлантичних організаціях, що відображає волю і прагнення Українського народу до створення сучасної європейської держави з розвиненими політичними, економічними та соціальними інституціями, з чіткими правовими принципами та нормами. Набуття членства в Європейському Союзі вимагає досягнення відповідності праву ЄС, в т.ч. і у сфері соціального забезпечення.

Сучасна держава повинна мати розвинену систему соціального забезпечення громадян для протидії настанню можливих соціальних ризиків та складних життєвих обставин. За роки незалежності Україна створила законодавство про соціальне забезпечення, яке регламентує надання різних видів і форм соціального забезпечення певним категоріям громадян. Як відомо, основоположними ідеями, керівними засадами будь-якої галузі права, які розкривають зміст, сутність та спрямованість дії норм цієї галузі права, є принципи права. Крім того, принципи права “мають виступати ключовими суспільно-правовими орієнтирами організації і проведення соціальних реформ” [1, с. 2], “виступають своєрідним орієнтиром для розробки законодавства, висвітлюють вектори його майбутнього вдосконалення” [2, с. 65]. Але й самі принципи права змінюються з часом під впливом державно-правових трансформацій та реформ законодавства. Тому, дослідження принципів права соціального забезпечення України в їх розвитку, в контексті тих змін, які відбуваються на шляху до євроінтеграції України, вбачається вкрай актуальним.

Аналіз останніх досліджень. Загально-теоретичні питання, пов’язані з принципами права соціального забезпечення, досліджені в роботах багатьох науковців, в т.ч. Костюка В.Л. [1], Сироти І.М., Гудзь А.О. [2], Гнатенко К.В. [3, 4], Яковлевої Г.О. [5, 6], Татаренко Г.В. [7] та інших. В роботах авторів досліджувались поняття, ознаки, роль принципів права соціального забезпечення, критерії їх класифікації, види та зміст окремих принципів. Однак, на жаль, недостатньо повно висвітлювались питання, пов’язані з розвитком принципів права соціального забезпечення під впливом часу, у зв’язку зі змінами та реформами, які відбувались у державі. Тому, виходячи з недостатності результатів дослідження з цього питання, була сформульована мета дослідження.

Метою статті є характеристика особливостей розвитку принципів права соціального забезпечення в контексті євроінтеграційних прагнень нашої держави, а також з’ясування проблем, пов’язаних з визначенням та реалізацією цих принципів.

Виклад основного матеріалу.

І. Розвиток принципів права соціального забезпечення.

Серед суттєвих ознак принципів права соціального забезпечення, науковці виділяють: “закріпленість принципу у нормативних актах найвищої юридич-

ної сили”; предметну визначеність; нормативність; цільову спрямованість; стабільність; універсальність (Татаренко Г.В.) [7, с. 263–264]; правовий характер; “офіційну визначеність та однозначність розуміння”; вони “відображають тенденції та вимоги розвитку суспільних відносин у сфері соціального забезпечення, стимулюють вироблення нових правових норм та корегують правозастосовну практику”; вони “є важливим орієнтиром для внесення змін до соціально-забезпечувального законодавства, його удосконалення”; вони “забезпечують взаємодію вітчизняної галузі соціального забезпечення та міжнародних стандартів у визначеній сфері, сприяють імплементації останніх у правовій системі України” (Гнатенко К.В.) [4, с. 532–533]; вони покликані “відобразити соціальну сутність цієї галузі права в умовах сьогодення, окреслювати перспективи розвитку”; “посилювати інтеграційні процеси розвитку права соціального забезпечення та законодавства, з урахуванням міжнародного та європейського досвіду” (Костюк В.Л.) [1, с. 3]; вони “відрізняються універсальністю, вищою імперативністю і загальнозначимістю”, вони “відповідають об’єктивній необхідності побудови і зміцнення певного суспільного ладу” (Колодій А.М.) [8, с. 19].

В контексті мети дослідження хотілося б звернути увагу на окремі з названих ознак принципів права соціального забезпечення, на їх зміст та співвідношення.

По-перше, ознаки стабільності та об’єктивної зумовленості принципів права соціального забезпечення.

На наш погляд, не дивлячись на певну стабільність принципів права, “як наукових постулатів, яким у процесі подальшого розвитку теорії права і правової дійсності належить постійно узагальнюватися й уточнюватися” [7, с.264], вони все ж таки змінюються з часом. Очевидно, що принципи права соціального забезпечення мають бути відповідними тим реаліям, які існують в державі, в її правовій системі. Якщо ж принципи права стають застарілими, невідповідними реаліям сьогодення, й втрачають об’єктивну зумовленість, як ознаку принципів права, “під якою слід розуміти їх відповідність характеру суспільних відносин, економічним, політичним, ідеологічним процесам, що відбуваються у суспільстві” [8, с.19], то їх мають замінити іншими, більш сучасними та більш відповідними, принципами права.

В Україні нині відбуваються значні зміни в державно-правових процесах та явищах, спричинені низкою причин і обставин, в т.ч. неоголошеною війною росії проти України, складними економічними, соціальними реаліями життя багатьох людей, продовженням важливих змін на шляху до євроінтеграції. Тому, на наш погляд, принципи права можуть і повинні змінюватись з часом, а на заміну застарілим, невідповідним реаліям сьогодення, принципам права можуть встановлюватись нові принципи. В період значних змін в економічній, політичній, соціальній сферах держави, в період великих потрясінь і викликів

для держави та суспільства розвиток принципів права може пришвидшуватись. Згодні з думкою Костюка В.Л., що “в умовах сьогодення відбувається складний процес формування новітньої системи принципів права соціального забезпечення як об’єктивна складова розвитку суспільства та держави” [1, с.3].

По-друге, ознаки “посилення інтеграційних процесів розвитку права соціального забезпечення та законодавства, з урахуванням міжнародного та європейського досвіду” [1, с. 3] та “сприяння імплементації міжнародних стандартів у сфері соціального забезпечення у правовій системі України” [4, с.533].

Наприклад, ратифікація Європейської соціальної хартії (переглянутої) вимагає від держави визнати та імплементувати у своє законодавство й певні міжнародні соціальні стандарти [9]. Зокрема, в частині II ст. 12 п.2 Європейської соціальної хартії (переглянутої) міститься зобов’язання “з метою забезпечення ефективного здійснення права на соціальне забезпечення підтримувати систему соціального забезпечення на задовільному рівні, принаймні на такому, який дорівнює рівню, необхідному для ратифікації Європейського кодексу соціального забезпечення” [9, 10]. Тобто, в самому принципі права “підтримувати систему соціального забезпечення на задовільному рівні, принаймні на рівні ...” вже міститься вимога щодо розвитку національного законодавства та реалізації міжнародних стандартів соціального забезпечення.

Крім того, реалізація загальноправового принципу законності вимагає виконання, дотримання всіх норм, що містяться в актах національного та міжнародного права. Наприклад, Україна ратифікувала Конвенцію МОП “Про мінімальні норми соціального забезпечення” [11]. Це означає, що її правові норми є обов’язковими для виконання на території України, тож наша держава визнає і гарантує реалізацію на своїй території дії міжнародно-правових стандартів в сфері соціального забезпечення. Ці стандарти стосуються мінімальних норм медичного обслуговування, мінімального рівня соціальних виплат: в т.ч. допомог у зв’язку з хворобою, з безробіття, у старості та інших [11].

Таким чином, самі принципи права соціального забезпечення можуть вимагати розвивати законодавство і посилювати інтеграцію, з урахуванням міжнародного та європейського досвіду, особливо того, що стосується визнання та забезпечення реалізації міжнародних правових стандартів в сфері соціального забезпечення.

II. Перспективи розвитку принципів права соціального забезпечення України

Виникає питання, як будуть змінюватись принципи права соціального забезпечення України, що впливає або буде впливати на їх розвиток.

Право Європейського Союзу в сфері соціального забезпечення регламентується багатьма актами. Серед них такі правові акти як: Договір про створення ЄС, Договір про функціонування ЄС, Хартія ЄС про основоположні права,

Європейська соціальна хартія (переглянута), Хартія Співтовариства про основні соціальні права працівників, конвенції, декларації та інші [9, 12–14].

Важливе значення відіграє Договір про створення ЄС, у ст. 3 п. 3. ч. 2 якого визначаються соціальні цілі, які ставляться перед ним, а саме: боротьба проти соціального вилучення та дискримінації; підтримка соціальної справедливості та (соціального) захисту; підтримка рівності жінок і чоловіків; підтримка зв'язку між поколіннями; захист прав дитини [12].

В ст. 151 Договору про функціонування ЄС визначається, що держави-члени ЄС мають дотримуватись положень Європейської соціальної хартії (переглянутої), Хартії Співтовариства про основоположні права працівників, мають дотримуватись цілей, визначених у ст.3 Договору про створення ЄС [12]. Однак, питання організації соціального забезпечення не включається до виключної компетенції ЄС. Для цього ЄС та держави-члени “запроваджують заходи, що враховують різноманітні форми національних практик” в сфері соціального забезпечення (ст.151), а ЄС “підтримує та доповнює діяльність держав-членів” у цих сферах (ст.153) [12].

В Хартії ЄС про основоположні права, норми якої є обов'язковими для виконання всіма державами-учасниками ЄС на рівні зазначених Договорів ЄС, міститься головні політичні, економічні та соціальні права громадян ЄС [13]. В ст.34 Хартії проголошується право на соціальне забезпечення та соціальну допомогу. Зокрема, вказується, що ЄС “визнає та поважає право на соціальне забезпечення та соціальні послуги, що надають захист у таких випадках, як материнство, хвороба, нещасний випадок на виробництві, неможливості самостійного існування чи старість, а у разі втрати роботи – відповідно до встановлених правил відповідно до законодавства ЄС та національного законодавства національних практик. Кожна людина, яка проживає та легально пересувається у межах ЄС, має право на соціальне забезпечення та соціальні послуги відповідно до законодавства ЄС та національного законодавства та національних практик. З метою боротьби із соціальною ізоляцією та бідністю ЄС визнає та поважає право на соціальну та житлову допомогу, щоб забезпечити гідне існування для всіх, кому бракує достатніх ресурсів, відповідно до правил, встановлених законодавством ЄС та національним законодавством та національними практиками” [13].

В Європейській соціальній хартії (переглянутій) визначаються права та принципи, які мають бути забезпечені для громадян країнами, які ратифікували цю хартію. Серед них такі як: “усі працівники та особи, які знаходяться на їхньому утриманні, мають право на соціальне забезпечення” (ч. I п.12); “кожна малозабезпечена людина має право на соціальну та медичну допомогу” (ч. I п. 13); “кожна людина має право користуватися послугами соціальних служб” (ч. I п. 14); “особи з інвалідністю мають право на самостійність,

соціальну інтеграцію та участь у житті суспільства” (ч. I п.5); “сім’я як головний осередок суспільства має право на належний соціальний, правовий та економічний захист для забезпечення її всебічного розвитку” (ч. I п.16); “діти та підлітки мають право на належний соціальний, правовий та економічний захист” (ч. I п.17); “кожна особа похилого віку має право на соціальний захист” (ч. I п.23); “кожна людина має право на захист від бідності та соціального відчуження” (ч. I п.30); “кожна людина має право на житло” (ч. I п.31) [9].

В Хартії Співтовариства про основні соціальні права працівників визначаються окремі соціальні права, які, в той же час, можна визнати й принципами соціального захисту: “кожний працівник ЄС має право на адекватний соціальний захист і незалежно від статусу і розміру підприємства, на якому працює, користуватися адекватним рівнем допомоги з соціального забезпечення”; “особи, які не мають можливості увійти або повторно увійти до ринку праці та не мають засобів до існування, повинні мати можливість отримувати достатні кошти і соціальну допомогу з урахуванням особливостей їхньої конкретної ситуації” (розд. I п.10.); “має бути забезпечена рівність чоловіків і жінок”, в т.ч. в сфері соціального захисту (розд. I п.16.); “кожний працівник ЄС при досягненні пенсійного віку повинен мати можливість користуватися засобами, що забезпечують йому/їй гідний рівень життя” (розд. I п.24.); “будь-яка особа, яка досягла пенсійного віку, але не отримала права на пенсію або не має інших засобів існування, повинна отримати право на достатні засоби та медичну і соціальну допомогу, що відповідають її потребам (розд. I п.25.); “всі непрацездатні особи (інваліди) незалежно від походження і причини їхньої непрацездатності повинні мати право на додаткові конкретні заходи, спрямовані на поліпшення їхньої інтеграції в соціальне та професійне життя” (розд. I п. 26.) [14].

Ще одним актом ЄС з питань соціального забезпечення громадян є Європейський стовп соціальних прав (ЄССП), який є прикладом “м’якого права” ЄС, тобто не містить в собі загальнообов’язкових приписів, його положення мають добровільний характер виконання [15]. Однак, нині до його положень привернута велика увага, адже в ньому вбачають “орієнтир для досягнення ефективної зайнятості та соціальних результатів у разі реагування на поточні та майбутні виклики, які безпосередньо спрямовані на задоволення основних потреб людей, а також на забезпечення кращої реалізації соціальних прав” [16, с.43].

Серед принципів соціального забезпечення ЄСПП виділяють наступні:

1. Соціальний захист (незалежно від виду та тривалості трудових відносин працівники, а за інших умов і самозайняті особи, мають право на належний соціальний захист).

2. Допомога по безробіттю (безробітні мають право на адекватну активізаційну підтримку від державних служб зайнятості для (ре)інтеграції на ринку праці та адекватну допомогу з безробіття розумної тривалості відповідно до їхніх внесків та національних правил відповідності; такі пільги не повинні бути перешкодою для швидкого повернення до роботи).

3. Мінімальний дохід (кожен, хто не має достатніх ресурсів, має право на достатній мінімальний дохід, що забезпечує гідне життя на всіх етапах життя, а також ефективний доступ до необхідних товарів і послуг; для тих, хто може працювати, виплати мінімального доходу мають поєднуватися зі стимулами до (ре)інтеграції на ринку праці).

4. Доходи по старості та пенсії (працівники та самозайняті особи на пенсії мають право на пенсію, яка відповідає їхнім внескам і забезпечує адекватний дохід; жінки і чоловіки мають рівні можливості для набуття прав на пенсію; кожна людина в старості має право на ресурси, які забезпечують їй гідне життя).

5. Інклюзія людей з інвалідністю (люди з обмеженими можливостями мають право на підтримку доходу, яка забезпечує гідне життя, послуги, які дозволяють їм брати участь на ринку праці та в суспільстві, а також робоче середовище, адаптоване до їхніх потреб).

6. Тривалий догляд (кожна людина має право на доступні та якісні послуги довгострокового догляду, зокрема на дому та послуги в громаді).

7. Житло та допомога бездомним (для нужденних має бути забезпечений доступ до соціального житла або якісної житлової допомоги; уразливі верстви населення мають право на відповідну допомогу та захист від примусового виселення; бездомним повинні бути надані належний притулок і послуги з метою сприяння їх соціальному залученню) та інші [15].

Сьогодні все частіше розробляються нормативні акти з питань соціального забезпечення, в яких зазначені цілі, права та принципи враховуються як взірцеві орієнтири. Наприклад, в Стратегії демографічного розвитку України на період до 2040 року в “Описі проблем, які зумовили прийняття Стратегії ...” прямо записано, що “Україна формує Стратегію у статусі кандидата на членство в ЄС, з яким розпочато переговори про вступ, важливою є її узгодженість із принципами та політикою ЄС”. Тому Стратегія “ґрунтуватися на Хартії основних прав ЄС”, “з дотриманням задекларованих ЄС ... принципів забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, недискримінації та справедливості між поколіннями, врахування інтересів жителів сільських та віддалених районів, залучення органів влади всіх рівнів до пошуку та реалізації відповідей на демографічні виклики” [17, с.6-7].

Слід зазначити, що під впливом євроінтеграції України, через виконання вимог міжнародних та європейських актів в сфері соціального забезпечення, а

також висновків, рекомендацій відповідних органів ЄС, було актуалізовано використання нових або більш широке використання існуючих принципів соціального забезпечення.

Так, наприклад, робиться акцент на застосуванні: принципу рівності громадян в їх правах та можливостях; принципу заборони дискримінації за будь-якими критеріями; принцип переважного догляду за дітьми в сімейному оточенні (для дітей-сиріт або дітей, позбавлених батьківського піклування); принцип доступності або безбар'єрності послуг (для осіб з інвалідністю); принципи інклюзивності, гендерної рівності, недискримінації та справедливості між поколіннями (для громадян похилого віку) тощо.

Таким чином, розвиток принципів права соціального забезпечення України буде тривати й надалі через появу нових принципів права або через уточнення змісту чи вдосконалення механізмів реалізації принципів права, які нині існують.

III. Деякі події та заходи на шляху євроінтеграції України в сфері соціального забезпечення

Коротко розглянемо хронологію важливих подій на шляху до євроінтеграції України, які стосуються сфери соціального забезпечення громадян.

21 грудня 2006 року Україна ратифікувала Європейську соціальну хартію (переглянуту), прийнявши 76 із 98 параграфів Хартії [9]. З 2009 по 2023 роки були розроблені 14 Національних доповідей про імплементацію Європейської соціальної хартії (переглянутої) та її положень в законодавство України [18]. З 2018 по 2023 роки Європейський комітет соціальних прав (ECSR) подавав висновки щодо відповідності ситуації в Україні взятим нею зобов'язанням при ратифікації Європейської соціальної хартії (переглянутої). Такі висновки стосуються різних тематичних груп – “Трудові права”, “Діти, сім'ї та мігранти”, “Працевлаштування, навчання та рівні можливості”, “Здоров'я, соціальне забезпечення та соціальний захист” [18].

28 лютого 2022 року Україна подала заявку на членство в Європейському Союзі. 8 листопада 2023 р. в Брюсселі на засіданні Європейської Комісії був заслуханий Звіт про прогрес України в межах Пакету розширення ЄС [19]. Глава 19 Звіту – “Соціальна політика та зайнятість” охоплює сферу трудових відносин та відносин в сфері соціального забезпечення. 14 грудня 2023 року ЄС ухвалив рішення про відкриття переговорів з Україною з питання набуття членства в ЄС [20, 21].

В цей же день Україна презентувала попередній селф-скрінінг (звіт) відповідності національного законодавства праву ЄС, який був нею самостійно проведений протягом попередніх шести місяців [22]. Розділ 19 Звіту “Соціальна політика та зайнятість” присвячений імплементації актів ЄС з трудових та соціально-забезпечувальних відносин.

Слід зазначити, що процес євроінтеграції України досить складний і довготривалий, він включає багато інших заходів та подій, багато іншої роботи, яка здійснюється органами влади України у взаємодії з органами ЄС.

IV. Проблеми визначення та реалізації принципів права соціального забезпечення.

По-перше, законодавство про соціального забезпечення України ще й досі, на жаль, не має єдиного кодифікованого акту, який би містив в собі принципи права соціального забезпечення. Це ускладнює створення цілісної, узгодженої системи принципів права соціального забезпечення. Можливо, слід вирішувати цю проблему через створення декількох кодифікованих актів (наприклад, Пенсійного Кодексу, Кодексу законів про соціальні послуги та інших) з обов'язковим визначенням відповідних принципів соціального забезпечення в кожному з них.

Такі акти можуть бути створені поетапно, їх норми охоплюватимуть своїм регулюванням менший обсяг відносин, а самі відносини є більш конкретними.

По-друге, далеко не всі чинні нормативно-правові акти вищої юридичної сили – Закони України – містять в собі принципи права соціального забезпечення. Є вони в таких Законах України як: “Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування” [23], “Про соціальні послуги” [24], “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи” [25] та в деяких інших. В той же час, такі важливі для регулювання соціального забезпечення громадян Закони України як “Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні” [26], “Про соціальний захист дітей війни” [27], “Про державну допомогу сім'ям з дітьми” [28] не містять жодного принципу права соціального забезпечення.

Слід звернути увагу на дискусію щодо обов'язковості чи необов'язковості відображення принципів права в законодавчих актах, яку детально аналізують Сирота І.М., Гудзь А.О. [2, с. 63–64]. На наш погляд, принципи права мають бути чітко визначені в законі або вони мають “принаймні чітко впливати із його змісту” [2, с. 64]. Чітке визначення принципів права підвищує рівень їх реалізації, втілення в практичну діяльність.

По-третє, далеко не всі важливі положення ратифікованих Україною актів міжнародного та європейського права в сфері соціального забезпечення визнаються нею обов'язковими. Наприклад, Україна не підписала повністю або частково параграфи Європейської соціальної хартії (переглянутої), а саме: п.12 “Право на соціальне забезпечення” визнаний лише частково, при цьому не визнані п.12.1. “започаткувати систему соціального забезпечення або підтримувати її функціонування” та п.12.2. “підтримувати систему соціального забезпечення на задовільному рівні, принаймні на такому, який дорівнює рівню,

необхідному для ратифікації Європейського кодексу соціального забезпечення; п.13 “Право на соціальну та медичну допомогу” не визнаний повністю; п.31 “Право на житло” визнаний лише частково, причому Україна не взяла на себе зобов’язань щодо п.31.3. “встановлення на житло цін, доступних для малозабезпечених осіб” [18]. Хоча, такі принципи правом соціального забезпечення регламентовані. Однак, вони не були визнанні офіційно обов’язковими і ніхто не взяв відповідальність за їх реалізацію.

По-четверте, повністю або частково не реалізуються окремі принципи права. Наприклад, принцип соціального забезпечення громадян на рівні не нижче мінімальних соціальних стандартів. У Висновках Європейського комітету соціальних прав (ECSR) 2023 року щодо України (тематична група – “Діти, сім’ї та мігранти”) вказано, що “сімейні виплати не є достатньою надбавкою до доходу для значної кількості сімей” [29 с. 26], що “кількість дітей, які перебувають в інтернатних закладах, є занадто великою порівняно з кількістю дітей, які перебувають у прийомних сім’ях або в інших формах опіки” [29 с. 31]. Що Україна не виконала вимоги п.31.2. Європейської соціальної хартії (“запобігання бездомності та її скорочення з метою її поступової ліквідації”) і не надала інформацію про “заходи, вжиті для запобігання бездомності категорій уразливих верств населення та зменшення кількості бездомних, а також загальної чисельності/рівня бездомних; про наявність та якість притулків/центрів проживання” та іншу [29 с.47].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Слід підсумувати, що процес євроінтеграції України відбувається тривалий час, особливо інтенсивно, починаючи з ухвалення рішення ЄС про відкриття переговорів з Україною в контексті набуття нею членства в ЄС в майбутньому.

Принципи права соціального забезпечення розвиваються під впливом змін в державно-правових процесах та явищах через появу нових принципів права або через уточнення змісту чи вдосконалення механізмів реалізації принципів права, які нині існують. Вони можуть сприяти розвитку законодавства і посиленню інтеграції в сфері соціального забезпечення з урахуванням міжнародного та європейського досвіду.

Проблемами у визначенні та реалізації принципів права соціального забезпечення залишаються: відсутність єдиного кодифікованого акту в сфері соціального забезпечення; недостатнє їх закріплення в існуючих законодавчих актах; незакріплення важливих принципів права ЄС в сфері соціального забезпечення в національному праві; нереалізація окремих принципів через різні проблеми.

На наш погляд, перспективними темами для подальших розвідок є вирішення проблем визначення та реалізації принципів права соціального забезпе-

чення; а також дослідження загально-теоретичних та практичних аспектів розвитку принципів права соціального забезпечення.

Література

1. Костюк В.Л. Принципи права соціального забезпечення: поняття, ознаки, види та тенденції розвитку. *Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія "Право"*. 2016. №2(14). С. 1-18.
2. Сирота І.М., Гудзь А.О. Принципи права соціального забезпечення в сучасних умовах. *Держава та регіони. Серія "Право"*. 2019. №4(66). С. 62-66.
3. Гнатенко К.В. Поняття та зміст принципів права соціального забезпечення. *Юридична наука*. 2020. №1(103). С. 406-413.
4. Гнатенко К.В. Істотні ознаки принципів права соціального забезпечення. *Юридична наука*. 2020. №2(104). С. 527-534.
5. Яковлева Г.О. Проблеми класифікації принципів права соціального забезпечення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип.1. Том 1. С. 106-110.
6. Яковлева Г.О. Проблеми систематизації принципів права соціального забезпечення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 6. Том 1. С. 187-191.
7. Татаренко Г.В. Щодо принципів в праві соціального забезпечення. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2023. №2(46). С. 260-270.
8. Колодій А.М. Конституція і розвиток принципів права України (методологічні питання) : автореф. дис ... д-ра юрид. наук : 12.00.01;12.00.02 ; Київський ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 1999. 36 с.
9. Європейська соціальна хартія (переглянута) : ратифікована Законом України від 14 вересня 2006 р. №137-V. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text (дата звернення: 14.10.2024).
10. Європейський кодекс соціального забезпечення від 16 квітня 1964 р. *База даних "Законодавство України"*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_329#Text.
11. Конвенція про мінімальні норми соціального забезпечення : ратифікована Законом України від 16 березня 2016 р. №1024-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_011#Text.
12. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування ЄС. *База даних "Законодавство України"*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text.
13. Хартія Європейського Союзу про основоположні права. *Центр громадянських свобод* : веб-сайт. URL: <https://ccl.org.ua/posts/2021/11/hartiya-osnovnyh-prav-yevropejskogo-soyuzu/> (дата звернення: 14.10.2024).
14. Хартія Співтовариства про основні соціальні права працівників. *База даних "Законодавство України"*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_044#Text (дата звернення: 14.10.2024).
15. Європейський стовп соціальних прав у 20 принципах. *Офіційний сайт Європейського Союзу* : веб-сайт. URL: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1606&langId=en> (дата звернення: 14.10.2024).
16. Орловська І.Г. Європейський стовп соціальних прав як орієнтир соціальної політики України в умовах європейського вектору розвитку. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. №4. Ч.2. С.40-46.
17. Стратегія демографічного розвитку України на період до 2040 року. *Урядовий портал* : веб-сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/uploads/public/66f/c43/106/66fc4310689bb131307545.pdf> (дата звернення: 14.10.2024).
18. Україна: соціальні права. *Council of Europe* : веб-сайт. URL: <https://www.coe.int/en/web/european-social-charter/ukraine> (дата звернення: 14.10.2024).
19. Звіт щодо України за 2023 рік. *Наукова бібліотека Білоцерківського НАУ*: веб-сайт. URL: <https://library.btsau.edu.ua/wp-content/uploads/2024/01/Звіт-щодо-України-2023.pdf> (дата звернення: 14.10.2024).
20. Європейська Рада ухвалила історичне рішення розпочати переговори про вступ України та Молдови до ЄС. *EU-UA* : веб-сайт. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/en/news/yevropejska-rada-uhvalyla-istorychne-rishennya-rozpochaty-peregovory-pro-vstup-ukrayiny-ta-moldovy-do-yes/>.
21. Переговори про вступ України до ЄС: повний гід у

12 питань. *EU-UA* : веб-сайт. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/en/news/peregovory-pro-vstup-ukrayiny-do-yes-povnyj-gid-u-12-pytanniah-i-10-mifah-2/> (дата звернення: 14.10.2024).

22. Опубліковано звіт за результатами проведення первинної оцінки стану імплементації активів права Європейського Союзу (acquis ЄС) – селф-скринінгу. *EU-UA* : веб-сайт. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/en/news/opublikovano-zvit-za-rezultatamy-provedennya-pervynnoyi-otsinky-stanu-implementatsiyi-aktiv-prava-yeuropejskogo-soyuzu-acquis-yes-self-skryningu/> (дата звернення: 14.10.2024).

23. Закон України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 9 липня 2003 р. №1058-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text> (дата звернення: 14.10.2024).

24. Про соціальні послуги : Закон України від 17 січня 2019 р. №2671-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text>.

25. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи : Закон України від 28 лютого 1991 р. №796-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-12#Text> (дата звернення: 14.10.2024).

26. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21 березня 1991 р. №875-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>.

27. Про соціальний захист дітей війни : Закон України від 18 листопада 2004 р. №2195-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2195-15#Text> (дата звернення: 14.10.2024).

28. Про державну допомогу сім’ям з дітьми : Закон України від 21 листопада 1992 р. №2811-XII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12#Text>.

29. Висновки Європейського комітету соціальних прав 2023 року щодо України (Тематична група “Діти, сім’ї та мігранти”). *Council of Europe* : веб-сайт. URL: <https://rm.coe.int/conclusions-2023-ukraine-fr-2771-6881-3321-1/1680aedd7a> (дата звернення: 14.10.2024).